

LES FESTES DE LA
MAGDALENA

CASTELLÓ DE LA PLANA

*El dret
de la*

HISTÒRIA

■ En les festes de la Magdalena trobem els elements més primigenis, ancestrals i lúdics de les festes mediterrànies. De qualsevol festa mediterrània. Únicament per la validesa d'aquestes manifestacions serien ja unes festes considerables. Però hi ha més, prou més. Hi ha, al darrere de tot l'entramat festiu, un rerafons històric singular. Que acaba diferenciant-les de la resta de festes.

I quin és aquest valor afegit? Les manifestacions i el sentiment perquè, com es diu en el pregó, [*anar a la Magdalena no és tan sols anar de festa, és deure que manifesta, orgull de genealogia.*] L'orgull de ser d'un lloc precís: ací tenim la raó, el motiu, l'ethos, que la magnifica i li dóna tot el seu significat.

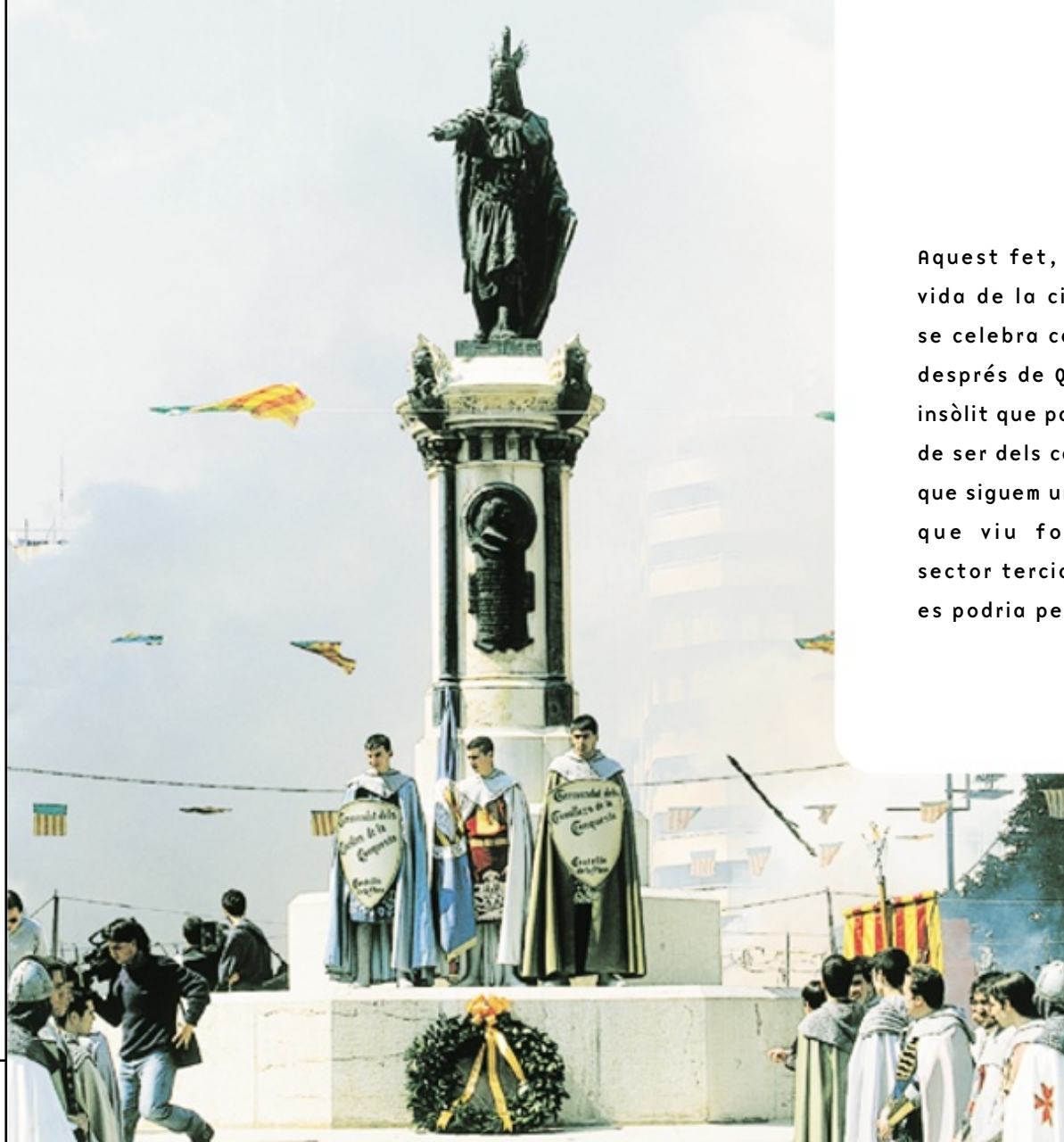
Clar que, com en tota festa, hi apareixen les mostres més bàsiques dels sentiments populars arrelats per segles de tradició: balls, menjars, desfilades, jocs... i, naturalment, coets.

Precisament aquest sentiment de profunditat històrica fa que qualsevol mostra festiva de la capital vaja acompanyada d'algun element que es refereix al fet fonamental que li dóna origen. I és el trasllat de la ciutat de Castelló des de la muntanya de la Magdalena, fins a la plana litoral.

Vet ací la força dels fets: el rei Jaume I el Conquistador decideix, per seguir la seua política d'expansió, donar permís als ciutadans d'aquest llogaret situat damunt d'un puig perquè baixen a conrear les terres que tenen davant. Corre l'any 1251 i els cristians són cada vegada més poderosos i els musulmans són bons treballadors de l'horta.

Aquest fet, tan important en la vida de la ciutat, és el que ara se celebra cada tercer diumenge després de Quaresma. I que, per insòlit que parega, marca la forma de ser dels castellanencs, encara que siguem una societat moderna, que viu fonamentalment del sector terciari i no del camp com es podria pensar.

[Tots els moviments, les desfilades, les colles que fan festa inacabable o els actes oficials, tenen per referència principal, aquest trasllat. No hi ha més, però en absolut menys.]

Resulta aclaridor saber-ne l'origen, perquè , finalment, les mostres més cabdals i majoritàries i significatives de tota la setmana festiva en són un recordatori. El pregó, amb la seua desfilada de la vesprada, la romeria de les Canyes del diumenge al matí, i la processó de les Gaiates a boqueta de nit d'aqueix mateix dia, no fan sinó donar a conèixer i augmentar el sentiment i el sentit històric de la festa.

La **GAIATA**

com a símbol i força

■ La dita popular diu a les clares què deu ser una gaiata. D'aquesta manera: un esclat de llum sense foc ni fum.

La gaiata és però, molt més que això, perquè s'ha convertit en un dels símbols, sinó en el màxim, que representa la tradició. Perquè aquesta diu que, el dia que la gent de Castelló va decidir baixar a la plana, era un dia de pluja i mal temps, que pel camí se'ls va fer de nit i que per tal de no perdre's els caminants van decidir posar un fanalet a la punta d'una canya per il·luminar el camí.

Efectivament: una canya, un gaiato i una font de llum. Ací tenim el símbol . Que després, com pertoca a bons valencians, hem anat convertint en un enginy barroc i ple de coloraines.

Les gaiates, distribuïdes territorialment per tota la ciutat fins a un nombre de 19, agrupen al seu voltant un barri. I tota la seua gent. Han estat i són, un dels elements claus d'integració social que ha permés incorporar a la festa bon nombre de forasters.

Naturalment, hi ha també una gaiata infantil. I una cort d'honor composta per les filles del barri: una madrina de sector i unes dames. La gaiata, que queda plantada durant tota la setmana festera en un lloc prominent del barri, s'encén de nit i, amb les seues formes i llumenària, lluita per guanyar el primer premi que la Junta de Festes atorga cada any.

El moment culminant de la vida de la gaiata és quan, de nit, amb l'arribada de la gent de l'ermita de La Magdalena, desfila pels carrers cèntrics de la ciutat. La nit s'omple amb una serp de llum formada per les 19 gaiates. És el punt on cada comissió desfila al seu costat mostrant amb rotunditat l'orgull del treball de tot un any. Són les hores en les quals tota la ciutat la vorà. I la jutjarà. En aquests moments cal que, realment, siga un perfecte esclat de llum. Que això ha de ser la gaiata. Naturalment, perquè en aquestes festes resulte del tot natural aquest fet, al darrere de cada gaiata hi ha una banda de música. Tocant ininterrompudament quasi, l'himne oficial i popular del Rotllo i canya. El públic de les voreres no els deixarien interpretar cap altra cosa!

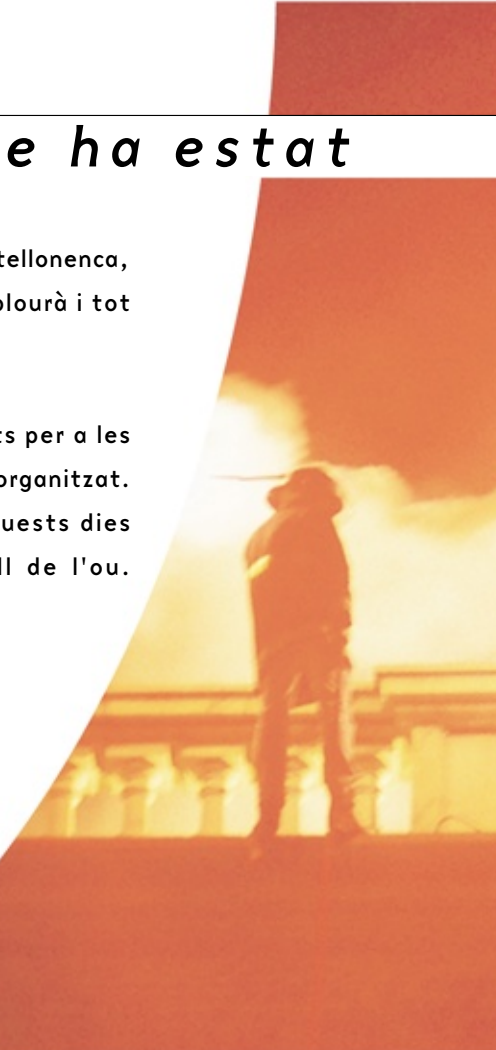

La llum, els **COETS** i el que sempre ha estat

■ Ja ho hem dit, la festa sense fum, menjars i coets no és festa. La festa castellenca, com les valencianes en general, es viuen al carrer. Tal vegada que un dia plourà i tot pareixerà més trist. Però són dies de llum! Sense dubte.

Pels carrers la gent vagareja d'un costat a l'altre. Hi ha recintes apropiats per a les fires o per als bous, per a fer balls de plaça o exposicions. Tot això és clar i organitzat. Però els castellonencs i castellenques, i molts dels forasters que aquests dies visiten la ciutat, han de viure pel carrer. És ací on hi ha el rovell de l'ou.

[**Arreu es trobarà el vianant amb mostres de la festa:**] unes vegades formals i serioses i d'altres, moltes altres, absolutament espontànies. Ací una colla o simplement un grup de gent que es posa a tocar la dolçaina i inicia un ball, més enllà una família i quatre amics que preparen un àpat de pa i porta, o una mare que porta a correu la filla ben pentinada cap a una reunió de la gaiata...tot es juga i manifesta al carrer.

Hi ha, després, les manifestacions sorolloses i espontànies dels milers i milers de xiquets i xiquetes fent explotar un coet per ací i un coet per allà. En cada plaça, aquests dies preses per la gent i foragitats els cotxes, es recupera el sentit lúdic i festiu. Si és al migdia serà una "mascletà", si a la nit els nombrosos castells de foc.

I no cal dir que, al matí, també, els coets de la "despertà" i unes tonades de dolçaina i tabal van anunciant cada dia que la festa continua.

No hi ha festa sense menja. Així ha estat i així serà el futur. El dia del romiatge a la Magdalena el que cal és menjar una truita de faves tendres perquè és el temps. Però després, quotidianament, els menjars apareixen en cada carrer i fets per les colles o les gaiates o per un grup d'espontanis que no vol deixar passar el moment. No hi ha, per a aquestes ocasions, un menjar especial com no siga la paella que resulta indiscutible. Cada un aporta i crea segons li convé o creu. I la beguda que no falte!

Iniciada la vesprada, si hi ha bous uns hi aniran, si esports diversos també, o la fira per a xiquets o la fira alternativa per a majorets. La ciutat s'emplena d'actes de tota mena. Finalment el resultat és el que és: carrers plens de llum, coets i a fer el que sempre s'ha fet.

Un acte central: L'anada a la **MAGDALENA**

■ Qualsevol manifestació festiva té un seguit d'actes principals. També les festes de la Magdalena. Sí, però un resulta ser l'acte capital. L'anada a la Magdalena. El romiatge que es fa el tercer diumenge després de Quaresma al vell Castelló.

És una visita als antecessors. **[No hi ha castellonenc o castellenca que es precie de tal que no haja fet el pelegrinatge. Seguint el camí ritualitzat des d'antic:]** eixida des de la Plaça Major, arribada i esmorzar a Sant Roc de Canet tot i passant pels camins tradicionals que recorren aquesta part de l'horta, pujada al tossal on hi ha les restes del poble, amb la seua ermita blanca, blanquíssima i neta. I anar a vore, siga veritat o mentida, la sang dels moros, repintada cada any. Passar en algun moment per la fireta que s'hi monta. I, després del dinar, la tornada. Cansats i contents els romers i romeres enfilen cap a casa. Perquè cal posar-se de festa ja que, a boqueta de nit, es fa la desfilada de les gaiates.

Hi ha d'altres actes que són més lúdics durant la setmana, però cap no té aquest sentiment ètnic i ancestral, històric, com la pujada a la Magdalena. La gent porta una canya amb la cinta, i un mocador al coll: són els atributs que identifiquen la gent amb la col·lectivitat. I en això no es fa broma! Clar que hi participen autoritats civils i religioses, però no són sinó una confirmació de la importància que té el poble manifestant la seua pertinença a un lloc. Vore les velles murades, tocar la campana de l'ermita, complir els petits rituals festius... no són sinó afirmacions de castellerisme. Fets que a compleixen els nascuts ací els forasters que desitgen integrar-se. I l'anada a la Magdalena és una bona ocasió per a manifestar-se.

El PREGÓ

un símbol i una exposició en viu

- Seria difícil dir quin acte és més important. Perquè si per a uns és la pujada a l'enderrocat castell, per a d'altres tal vegada serà el pregó.

Com tot pregó el que pretén es comboiar la gent a participar en la festa. Fins ací similar al que esdevé en altre llocs. El que el diferencia a bastament és la forma com es desenrotlla amb posterioritat.

Tal vegada que per reafirmar la capitalitat de la ciutat de Castelló, aquesta manifestació va voler integrar de forma festiva i singular la gent i les terres de la seua província. I una manera de fer-ho era invitant els pobles a què hi participaren amb allò que consideraren oportú. I els pobles, agraïts, ho feren i ho continuen fent, amb goig, alegria i enormes ganes de lluïment.

El pregó consta de tres parts: la mitològica, la històrica i la popular. En la primera hi apareixen aquells personatges que la imaginació popular, fixada en llibre per la mà d'un il·lustrat de la terra, és coneguda de tota la gent de Castelló: el gegant Tombatossals, el carransit Cagueme, el poderós Bufanúvols, Garxolí del Senillar, la Princesa o el Rei Barbut... totes figures arquetípiques i fàcils de reconèixer.

[*La part històrica fa referència als fets, certament importants per a la ciutat i provats pels historiadors, de la donació de la Carta Poble o element fundacional de la vila.*]

Així com a la vinguda dels Cavallers de la Conquesta que arribaren amb el Rei En Jaume I, i als moriscs que van continuar treballant la terra... a les corts de reials de moros i cristians. Tota la història en una desfilada.

Pel que fa a la participació popular en el pregó ja hem dit que és nombrosa: de fet no hi ha pràcticament poble que no aporte alguna representació. Unes vegades serà simplement una parella ataviada amb la vestimenta tradicional i un parell de productes de la terra que representen. D'altres vegades és tota una tirallonga de gent, inclosa una rondalla de músics i un grup de ball que al llarg del recorregut no para de mostrar el millor que té. En aquesta darrera part hi ha igualment la representació popular de les gaiates: dames i madrines, engalanades i vestides amb vestits tradicionals i de festa. I, naturalment, la reina de les festes acompanyada de la Fallera Major i la Belleza del Foc de les ciutats de València i Alacant.

Ni cal dir que en els tres grups hi ha algunes característiques ben paleses. La indumentària que pertoca és la millor que hi pot haver: representativa, rica si convé, prestigiosa, ben triada. Hi després, la música.

Tot plegat fa del pregó una exposició vivent on, durant unes hores, desfilant pels carrers, es pot vore una mostra viva del que ha estat la història local, el folklore encara vivíssim i l'empenta d'una ciutat i unes comarques plenes de vida, modernes, i que tenen una forta devoció pels seus orígens.

Les colles y les comissions de gaiata

ORTODÒXIA I INFORMALITAT

■ Fa encara no massa temps que la forma d'agrupar-se durant les festes de la Magdalena era a través de les Comissions de les gaiates. Però els temps canvien. Imperceptiblement, des de baix, des d'una base absolutament popular i de forma espontània, van anar creixent grups de gent que entenen la festa sense jerarquia, sense el formalisme de les gaiates. Van nàixer les colles.

Les primeres, amb la seua divisió i jerarquitxació suposaven l'ortodòxia més festera. Les segones van optar des d'un principi per la informalitat. Les comissions de les gaiates eren les que havien participat i participaven i participen, en l'estructura formal de la festa. Les colles, només des de fa uns anys, han estat integrades en aquesta estructura. Però la seua raó d'existència és el casal i el carrer.

Una gaiata i la seua comissió tenen una base territorial. I un total de 18 integren tot Castelló. Compta amb una junta que té un president i un tresorer i vocals... També una madrina i les dames que l'acompanyen. Tenen reservats llocs oficials als espectacles i esdeveniments festius. Les colles per contra

no actuen sobre cap base territorial sinó que la gent s'hi aplega per afinitats, i poden pertànyer a qualsevol part de la ciutat. El seu nombre és molt gran, i creix de forma gradual any darrere any.

Els actes que unes i altres promouen són ben diferents: mentre en les gaiates tot és reglamentat i es participa en actes ja establerts per la Junta de Festes, les colles fan els seus actes propis, o participen en els col·lectius quan volen, com volen i en el lloc on els ve bé. Les comissions de gaiata no tenen la tradició que tenen les colles de comptar amb un casal per reunir-se. Aquest casal és per a les darreres el lloc de convivència

quotidiana durant la setmana de festes. Les gaiates, per contra, tot i que algunes comencen a tindre'n un, han tingut llocs on fer les seues juntes de manera oficial. A les colles la igualtat domina; en les gaiates, tot i la democratització recent, el criteri d'autoritat presidencial encara actua.

[Però tot i aquestes diferències l'harmonia entre elles domina. La cooperació també. En definitiva, resulten maneres un tant complementàries de veure la festa i de participar-hi.]

Les unes ocupen un espai i les altres un altre. I, en tot cas, la barreja suposa una dinàmica que ha acabat per millorar la festa.

Al foraster li resultarà relativament fàcil diferenciar-les a poc que s'hi fixe. I molt interessant integrar-se, ni que siga per una vesprada, en cada una d'elles perquè això li permetrà descobrir riqueses pròpies de la festa: rituals de vestimenta, menjars en comú, ofrenes de flors i visites socials o espectacles populars de carrer i visites culturals. Tot té cabuda entre la colla i la comissió. I el que resulta evident és que aquestes agrupacions fan un paper considerable a l'hora d'integrar diferents grups socials. Perquè el que sura per sobre de tot és el sentiment lúdic i, amb una semblant actitud, les relacions socials es relaxen i milloren de forma considerable.

CAVALLERS, VESTITS I

■ Les festes de la Magdalena no són com les altres festes. Ni tan sols com la majoria de les castellonenques. I això per una raó considerable i d'un pes indiscutible: la història.

La Magdalena és una festa històrica. [*En el sentit que commemora un fet històric i que aquest valor ha impregnat el sentir popular.*] Al voltant d'aquest fet tot acaba tenint un toc d'autenticitat i de la legitimació que el pas del temps dóna.

Jaume I és la figura senyera i cabdal. Ell n'és l'origen i significat de tot. Amb el Rei En Jaume van vindre uns quants cavallers acompanyant-lo en la seua conquesta de terres, llogarets i viles. Avui, la festa ha incorporat aquests senyors feudals en una associació anomenada "Els Cavallers de la Conquesta". La seua funció avui en dia és, en certa mesura vetlar pel record de la gesta fundacional. Ells s'han convertit en els mantenidors de determinats valors històrics: els propaguen i en fan un estendard. Na Violant, la dona del Rei Jaume, i la seua cort, la vetla d'armes al Castell Vell, les cerimònies rituals, una indumentària absolutament acurada, la seua participació en la Cavalcada del Pregó i d'altres... Tot no fa sinó confirmar aquest paper de defensors del fet històric.

CANÇONS

I una manera de fer-ho és, indubdablement, a través una indumentària adient. Perquè una de les manifestacions que més criden l'atenció és l'enorme quantitat de gent que es mou per la festa amb vestits de festa. Ja siga la dels Cavallers o la indumentària popular i tradicional que porta qualsevol fester o festera, xiquet o xiqueta, els vestits donen un aire d'alegria i coloraines a la vida d'aquests dies.

Un pot anar vestit de llaurador o llauradora, de castellonenc o castellenca, de Cavaller de la Conquesta o de Dama de la Ciutat o, la forma més extensa i popular d'una brusa de llaurador i mocador de coll: poc importa, cada un expressa així la seua condició festera i el desig de fer-la més bonica. Des de la riquesa d'un jupetí brodat a un davantal de randes, al mantó de Manila o l'armilla de guerrer o els saragüells del llaurador...Naturalment cal afegir les representacions vingudes dels pobles que també mostren la seua riquesa de robes.

La varietat de vestimenta és considerablement variada i una mostra fefaent de la varietat tan cronològica com social que impera.

Al costat dels grups hi ha sempre la música. Ja siga en forma de banda, tan estimada pels valencians, i que es manifesta de manera ben esplendorosa en el Festival de Danses de l'Antiga Corona d'Aragó, convertit ara també en un festival internacional. O en les simples xarangues que voltegen pers carrers i places. O, més encara, qualsevol espontani que toca la dolçaina i el tabal. Si no és que la Colla de Dolçainers no passa ficant música a la Setmana Gran...

Formes més modernes però igualment populars de música fan acte de presència en forma de concerts o espectacles: òpera, sarsuela, rock i jazz. I és que la gent d'ací no entenem la festa si no és amb bona cosa de so. I tota música ens commou.

La setmana de **FESTES**

■ La setmana de festes de l'any vinent comença la mateixa nit en què, amb el crit del Magdalena Vítol la Reina les dona per acabades.

El que es veu durant aquests dies és el resum de tot un any. De preocupacions i amargures, de desencants i moments de brillantor. Colles, comissions, juntes i famílies comencen ja a pensar el que faran. I com ho milloraran.

La setmana festera es pot dividir en tres parts bàsiques, cronològicament parlant. Per una banda hi ha el primer cap de setmana amb el pregó, l'anada a la Magdalena i la processó de les Gaiates. Durant la resta de dies, en els que la major part de gent de Castelló agafa vacances o com a mínim mig dia lliure, els actes festius es concentren a les vesprades: les visites i actes de colles i comissions exploten amb música, menjars i diversió.

La tercera part és el segon cap de setmana. En aquest es concentren novament actes dels quals el sùmmum n'és la desfilada i la traca final (amb milers de persones corrent entre el foc i el fum) que recorre els carrers principals de la vila: espectacle digne de vore's i encara no massa conegut. El castell de foc del Magdalena Vítol clou la setmana.

UN MÍNIM VOCABULARI FESTIU

■ Hi ha paraules de domini públic que tothom pot comprendre. D'altres, per contra, són particulars de la festa i tenen un significat precís que cal conèixer. Sense ser exhaustiu proposem el següent:

Colla: grup informal de gent que es reuneix per afinitat per celebrar la festa.

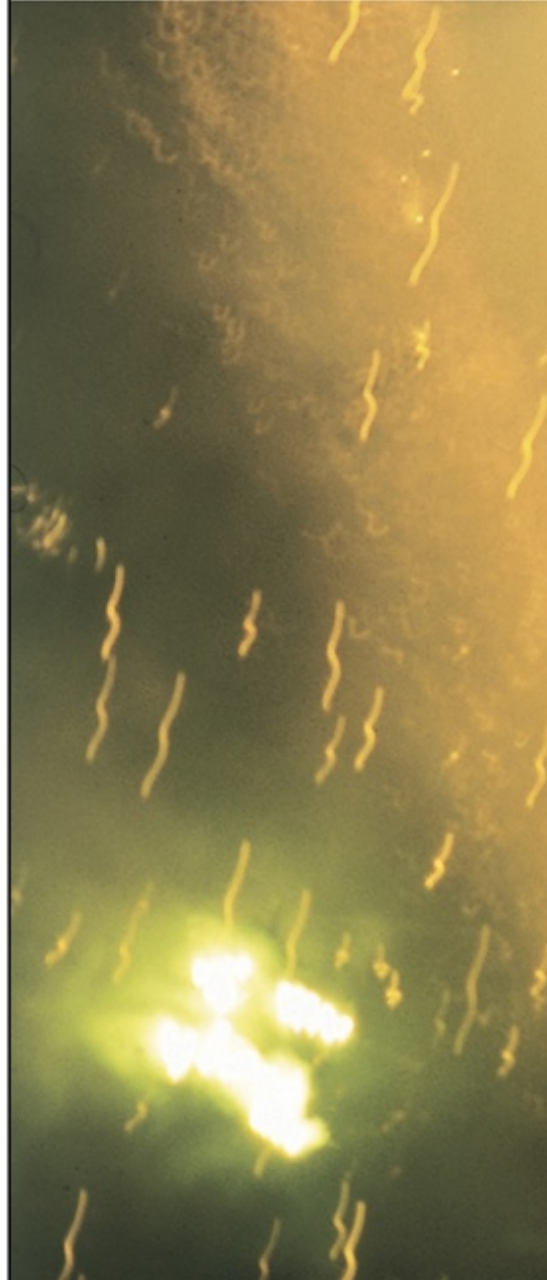
Comissió: grup formal que elegeix dames i madrines per representar el sector.

Gaiata: monument de llum que simbolitza el gaiato amb què els antics pobladors feren el camí.

Rotllo i canya: himne musical oficial de la festa.

Rotllo: pa de forma rodona.

Magdalena: tossal i ermita on hi ha les restes de l'antic Castelló.

PER SABER-NE MÉS:

Entrar en el web turístic de la Comunitat Valenciana per a conèixer més detalls de la festa i organitzar la seua visita. Trobarà tot tipus d'informació: agenda d'esdeveniments, allotjament, rutes turístiques, etc. Tot el que necessita per a gaudir de la seua estada.

www.comunitat-valenciana.com

TOURIST INFO CASTELLÓN

Pl. María Agustina, 5
12003 Castellón
Tel.: 964 358 688
Fax: 964 358 689

També en la Junta de Festes de Castelló

C. Antonio Maura, 4-3º
12001 Castellón
Tel.: 964 23 26 58

© Agència Valenciana del Turisme, 2001

Textos: Tomás Escuder

Fotografies: Grupo Panorámica

Disseny: Belén Payá

